

Roman Gieron

Próby przetrwania Zagłady w powiecie bocheńskim Refleksje po lekturze artykułu Dagmary Swałtek-Niewińskiej

W ostatnich latach można zaobserwować wzrost liczby książek i artykułów poświęconych tematyce Zagłady Żydów na obszarze dystryktu krakowskiego¹. Do tych pozycji nale-

1. Warto wspomnieć przede wszystkim o następujących: E. Rączy, *Zagłada Żydów w dystrykcie krakowskim w latach 1939–1945*, Rzeszów 2014; M. Hembera, *Die Shoah im Distrikt Krakau. Jüdisches Leben und deutsche Besatzung in Tarnów 1939–1945*, Ludwigsburg 2016; W. Curilla, *Der Judenmord in Polen und die deutsche Ordnungspolizei 1939–1945*, Paderborn 2011; S. Friedländer, *Czas eksterminacji. Nazistowskie Niemcy i Żydzi*, Warszawa 2010; Idem, *Nazi Germany and the Jews 1939–1945. The Years of Extermination*, New York 2007; J. Grabowski, *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942–1945. Studium dziejów pewnego powiatu*, Warszawa 2011; Idem, *Strażacy, wiejska straż nocna i granatowa policja a zagłada Żydów na obszarach wiejskich w dystrykcie krakowskim* [w:] *Zagłada Żydów na polskiej prowincji*, red. A. Sitarek, M. Trębacz, E. Wiatr, Łódź 2012, s. 245–264; Idem, *Spoleczność wiejska, policja granatowa i ukrywający się Żydzi: powiat Dąbrowa Tarnowska 1942–1945* [w:] *Zarys krajobrazu. Wieś polska wobec zagłady Żydów 1942–1945*, red. B. Engelking, J. Grabowski, Warszawa 2011, s. 139–170; M. Roth, *Starostowie powiatowi i zagłada Żydów w dystrykcie krakowskim Generalnego Gubernatorstwa* [w:] *Zagłada Żydów na polskiej prowincji...*, s. 279–294; A. Biberstein, *Zagłada Żydów w Krakowie*, Kraków 2001; K. Zimmerer, *Zamordowany świat. Losy Żydów w Krakowie 1939–1945*, Kraków 2004; Eadem, *Kronika zamordowanego świata. Żydzi w Krakowie w czasie okupacji niemieckiej*, Kraków 2017; A. Löw, M. Roth, *Krakowscy Żydzi pod okupacją niemiecką 1939–1945*, Kraków 2014; M. Grądzka-Rejak, *Kobieta żydowska w okupowanym Krakowie*, Kraków 2016. Jednym ze starszych opracowań podejmujących próbę ogólniejszego ujęcia tego tematu był artykuł: E. Podhorizer-Sandel, *O zagładzie Żydów w dystrykcie krakowskim*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1959, nr 2, s. 87–109. Na temat deportacji z dystryktu krakowskiego zob.: Y. Arad, *Belzec, Sobibor, Treblinka. The Operation Reinhard Death Camps*, Bloomington-Indianapolis 1999, s. 387–388; R. Kuwałek, *Obóz zagłady w Belżcu*, Lublin 2010, s. 238–250; *The Yad Vashem Encyclopedia of the Ghettos During the Holocaust*, t. 1–2, red. G. Miron, Jerusalem 2010; B. Musiał, *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement. Eine Fallstudie zum District Lublin 1939–1944*, Wiesbaden 1999, s. 225–227, 302–306; J. Kielboń, *Deportacje Żydów do dystryktu lubelskiego (1939–1943)* [w:] *Akcja Reinhard. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*, red. D. Libionka, Warszawa 2004, s. 166, 170, 178–179. Warto również odnotować publikacje poświęcone kwestii pomocy Żydom: M. Grądzka, *Kościół katolic-*

ży niewątpliwie zaliczyć artykuł Dągmary Swałtek-Niewińskiej, opublikowany jako jeden z rozdziałów w drugim tomie książki *Dalej jest noc. Losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski* zredagowanej przez Barbarę Engelking i Jana Grabowskiego. Jak informują autorzy wstępu, książka została zrealizowana w ramach projektu badawczego *Strategie przetrwania Żydów podczas okupacji w Generalnym Gubernatorstwie 1942–1945*. Składa się z dziewięciu rozdziałów, z których każdy dotyczy innego powiatu². Celem pracy było prześledzenie losów Żydów zamieszkałych w każdym z tych powiatów w latach 1939–1945, ze szczególnym uwzględnieniem akcji likwidacyjnych oraz czasu ukrywania się.

Dągmara Swałtek-Niewińska jest absolwentką Uniwersytetu Jagiellońskiego, doktorantką w Szkole Nauk Społecznych Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. Zajmuje się problematyką sieci społecznych i ich znaczenia dla strategii przetrwania. Uczestniczyła w projektach badawczych Centrum Badań nad Zagładą Żydów IFiS PAN: *Losy mienia żydowskiego w Polsce pod okupacją niemiecką i we wczesnych latach powojennych 1939–1950*³ oraz *Ludność wiejska w Generalnym Gubernatorstwie wobec Zagłady i ukrywania się Żydów, 1942–1945*⁴. Jest autorką publikacji na temat strategii przetrwania w getcie w Bochni⁵. Artykuł wyrasta z jej badań nad losami Żydów w okupowanym Krakowie i miejscowościach podkrakowskich⁶.

Próby przetrwania eksterminacji

Studium „powiatowe” Dągmary Swałtek-Niewińskiej odwołuje się do wypracowanego w latach siedemdziesiątych rodzaju pisarstwa historycznego określanego jako „mikrohistoria”. Artykuł liczy 119 stron, po którym następuje aneks z 4 dokumentami. Praca została podzielona na kilka części. Całość jest poprzedzona krótkim, niespełna pięciostronicowym wstępem zatytułowanym „Powiat bocheński przed wojną”. W jego pierwszej części autorka przedstawiła problem badawczy i źródła.

Swałtek-Niewińska w swoim artykule opisuje próby przetrwania eksterminacji podejmowane przez Żydów na terenie, który przed wojną stanowił powiat bocheński⁷. Cel ba-

ki w Krakowie w pomocy Żydom. Zarys problematyki badawczej [w:] *Kościół krakowski 1939–1945*, red. Ł. Klimek, Kraków 2014, s. 125–154; K. Samsonowska, *Pomoc dla Żydów w okresie okupacji hitlerowskiej* [w:] *Polacy i Żydzi pod okupacją niemiecką 1939–1945. Studia i materiały*, red. A. Żbikowski, Warszawa 2006, s. 827–856; Eadem, *Pomoc Żydom i ratowanie ich w Krakowie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1945* [w:] *Krakowscy sprawiedliwi. Motywy, postawy, przesłanie*, red. M. Bednarek, Kraków 2013, s. 21–33.

2. W książce opisano również powiaty miechowski, nowotarski i dębicki wchodzące w skład dystryktu krakowskiego.

3. D. Swałtek-Niewińska, „Gospodarowanie” żydowskimi meblami w Krakowie w latach 1939–1945. *Działalność Möbelbeschaffungsamt* [w:] *Klucze i kasa. O mieniu żydowskim w Polsce pod okupacją niemiecką i we wczesnych latach powojennych, 1939–1950*, red. J. Grabowski, D. Libionka, Warszawa 2014, s. 255–298.

4. D. Swałtek, *Życie i zagłada Żydów z Wawrzeńczyc w świetle akt gminnych* [w:] *Zarys krajobrazu...*, s. 171–194.

5. D. Swałtek-Niewińska, *Salomon Greiwer i Warsztaty Miejskie w Bochni*, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” 2016, nr 12, s. 242–261.

6. D. Swałtek, *Dla płaszcza, walizki i jabłka. Zbrodnie na Żydach ukrywających się we wsiach Falkowa, Wieniec i Janowice w świetle powojennych dokumentów procesowych*, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” 2008, nr 4, s. 421–441.

7. Obejmował miasta Bochnię i Niepołomice oraz gminy w Bochni, Bogucicach, Lipnicy Murowanej, Łapanowie, Niegowici, Niepołomicach, Rzezawie, Trzcianie, Uściu Solnym i Nowym Wiśniczu. Autorzy wstępu do książki *Dalej jest noc. Losy Żydów w wybranych powiatach okupowanej Polski* nie wspominają, że opisywany powiat bocheński nie był niemiecką jednostką administracyjną (*Kreishauptmannschaft*). Dągmara Swał-